

AHOGY BANGHA BÉLA LÁTTA. LATIN-AMERIKAI KÖRKÉP

SZENTE-VARGA MÓNIKA

BEVEZETŐ

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa és elemezze azt a Latin-Amerika képet, amelyet a „magyar katolikus sajtó atyja”, Bangha Béla jezsuita páter írásaiban közvetített. Nem képezi a kutatás részét Bangha Béla életútja, s nem törekszem sem személye, sem cselekedetei megítélésére, illetve az ezzel kapcsolatos vitában való részvételre. Azt kívánom vizsgálni, hogy hogyan látta, illetve hogyan láttatta a szubkontinenst. Alapvető forrásul két latin-amerikai vonatkozású könyve, a *Dél keresztje alatt* és a *Guadalupe* szolgált.

A *Dél keresztje alatt* útleírás. Bangha Béla és tanítványa, Nyisztor Zoltán dél-amerikai missziós tevékenységét foglalja össze. Útinaplónak is nevezhetnénk, hiszen a fejezetek kronologikus sorrendben követik egymást, a szerző feltünteti a helyszínt, s gyakran a dátumot is. Ugyanakkor az is igaz, hogy ezek a részek jóval hosszabbak, mint egy-egy röpke naplóbejegyzéstől várható. A másik könyv, a *Guadalupe*, regény. A fikció világába kalauzolja az olvasót. Bangha Béla a szépirodalomban is kipróbálta magát, írt verseket, színdarabokat és elbeszéléseket is. A *Guadalupe*, amelynek története a *cristero*-felkelés során játszódik, legnagyobb szabású irodalmi „kalandozásának” tekinthető. Több kiadást megért mind Magyarországon,¹ mind Lengyelországban.² A szerző neve helyén kérdőjel áll a magyar kötetekben, Lengyelországban pedig Stefan Incze frói álnév alatt jelent meg a mű. Bangha Béla más esetekben is megpróbálta kilétét elfedni, *Lola naplója* című elbeszéléseit például Szerafini Blanka álnéven adta ki. A titkolózással azt akarta elérni, hogy minél szélesebb olvasóközönséghez juthassanak el írásai.

A *Dél keresztje alatt* és a *Guadalupe* köteteket külön fogom elemezni, természetesen úgy, hogy a hangsúly Latin-Amerikán lesz. Vizsgálom továbbá, hogy mi motiválhatta Bangha Bélát a művek elkészítése során: miért írta meg ezeket a könyveket, és kiknek szánta.

¹ Pallas, 1929; Szent István Társulat, 1942.

² Ismert lengyel kiadások: INCZE 1958; INCZE 1991; INCZE 2013.

GUADELUPE

A *Guadalupe* című regény valójában nem a hasonló nevű hősnő története, hanem sokkal inkább egy mexikói katona megtérése, amelyben természetesen Guadalupe meghatározó szerepet játszik. A központi karakter mindenképpen Torres kapitány – később őrnagy –, az egyetlen szereplő, aki jellemfejlődésen megy keresztül. A mű egyúttal egy szerelem, pontosabban egy szerelmi háromszög története. Benne Ramón Torres, Leonóra Sánchez és Guadalupe Chaires. Mind a két nő gyönyörű, minden más tekintetben azonban egymás tökéletes ellentétei. Az első törtető, buja teremtés, aki környezetére pusztulást hoz; a másik szelíd, segítőkész és önfeláldozó, makulátlan, mint egy angyal. A női karakterek eme végletessége – démon vagy szent – a történet egyik legkritizálhatóbb pontja. A kontraszt a regényben a színek révén is megjelenik, Leonóra bőre sötét, míg Guadelupéé fehér, áttetsző alabástrom.

Még ezeknél a színeknél is fontosabb azonban a vörös. Már a bevezetés második mondatában megjelenik: „az aztékok vérengző napimádatának országában”.³ Majd a vér említése folyamatosan ismétlődik.

Mexikónak nemcsak a conquista-korabeli, hanem a legújabb története is vérről van megírva;⁴ [...] Porfirio Díaz hosszú elnökösködése óta a mai napig csak úgy kergetik egymást Mexikó diktátori székében a forradalmárok, idealisták és kalandorok vegyest, hol ebből, hol abból a pártból, hol ilyen, hol olyan jelszavak alatt. De valamennyinek vállalkozását vér jellemzi: vér, vér és ismét csak vér áztatja e boldognak teremtett ország történelmi földjét.⁵

Nemcsak a bevezetés kezdődik véresen, hanem a történet lezárása is az. Guadalupe mártírságát aprólékos részletességgel, minden kegyetlenségével együtt ismerteti a szerző. A vér tehát mintegy keretbe foglalja a regényt.

Tovább erősíti a vér, az erőszak szerepét az, hogy a bevezető után maga a szerelem egy bikaviadallal indul. Itt ismerkedhet meg az olvasó Carres [Plutarco Elías Calles] alakjával. A könyvben számos korabeli szereplő elevenedik meg. Nevük változatlan, vagy csak annyit módosított rajtuk a szerző, hogy továbbra is könnyen felismerhetőek maradjanak. Általában elmondható, hogy a negatív szereplők neve változott; [Álvaro] Obregónból például Obreza, [Plutarco Elías] Callesből Carres lett. Utóbbit Bangha „félíg ázsiai, félíg indián típusú, magas, középkorú [embernek írja le.] Arcának meglehetősen durva, szinte bikaszerű

³ [BANGHA] [1929], 5.

⁴ [BANGHA] [1929], 5.

⁵ [BANGHA] [1929], 6.

vonásain erő s szilaj elszántság tükröződött.”⁶ Bikához való hasonlósága egyszerre teszi állatiassá és roppant erőssé a politikust. Ugyanakkor, ha a viadal kimenetelét nézzük, legyőzhetővé. Éppen ezért a történet vége mégsem olyan szomorú. A szerző nem veszi el a reményt. Guadalupe mártírsága után Ramón Torres beáll Cristerónak. A helyszín pedig nem más, mint a beszédes nevű Ciudad Victoria. Hogy mi történik ezután Ramón Torresszel, az már az olvasó fantáziáján múlik.

A szövevényes történet során számos helyen megfordulhatunk Mexikóban. Ilyenek a főváros; a közeli Cuernavaca; Cuyutlán (fürdőzőhely Colima államban); Morelia, Pátzcuaro és Tzintzuntzan (Michoacánban), Aguascalientes (a hasonló nevű állam fővárosa) és Ciudad Victoria (Tamaulipas államban). A helyszínek azonban legtöbbször részletes leírás nélkül szerepelnek. Inkább afféle rögtönzött díszletnek tekinthetők, amelybe a szerző beleillesztette magát a regényt, s vele együtt a *cristero*-felkelés olyan – a magyar olvasóközönség egy része által már minden bizonnyal ismert – fejezeteit, mint Miguel Pro és társainak kivégzése,⁷ és a Cubiletei Krisztus-szobor felrobbantása (Guanajuato állam).⁸ A könyvben szintén szerepel a Guadalupei Szűzanya szentélyében történt dinamitos robbantás.⁹ Ez időben megelőzte a felkelést, mivel azonban regényről van szó, nem vethetjük a szerző szemére, hogy munkájában a felkelés részeként, a kronológiában nagyjából hat évet csúsztatva szerepelteti.

A CRISTERO-FELKELÉS MAGYARORSZÁGI VISSZHANGJA

Könyvek

A *Guadalupe* a leghosszabb és legrészletesebb írás, amely Magyarországon a *cristero*-felkeléssel kapcsolatban napvilágot látott, de korántsem az egyetlen. A magyar katolikus sajtó igen aktív volt. Például a *Magyar kultúra*, a *Nemzeti Újság* és az *Új Nemzedék* napilapok, a Jézus Társaság heti értesítője *A Szív* és a havonta megjelenő *Hírnök* hasábjain is rendszeresen jelentek meg a mexikói helyzettel foglalkozó írások. Most azonban csak a *cristero*-felkeléssel kapcsolatban megjelent korabeli könyvekre térek ki részletesen, hiszen terjedelmét tekintve a *Guadalupe* leginkább ezekhez mérhető. Más, a témában megjelent munkák:

⁶ [BANGHA] [1929], 17.

⁷ 1927. november 23.

⁸ 1928. január 1.

⁹ 1921. november. 14.

- P. Pro Mihály S. J. és három társa. *Mexikói vértanúk*, Budapest, Korda Rt, 1928. 51 o.
- Dragon, Antonio: *Tűzvonalban. P. Pro S. J. élete*, Budapest, Manréza, 1936 és 1937. 128 o.
- Gömöri Berta: *A mexikói hősök. Gyermekdráma öt felvonásban*, Rákospalota, Szalézi Művek, 1931. 39 o.
- Zsámár Jenő: *A mexikói vérfürdő. Viva Cristo Rey!*, Budapest, A Szív, 1928. 84 o.

A P. Pro Mihály S. J. és három társa. *Mexikói vértanúk* című könyv szerzője és esetleges fordítója ismeretlen. A mű a páter életét mutatja be a pap saját naplójegyzeteinek segítségével, s ezért nagy része egyes szám első személyben íródott. A könyv azonban nem ér véget Pro Mihály kivégzésével, hanem folytatódik a temetéssel, majd a páternek tulajdonított csodák felsorolásával. Abba a nemzetközi kampányba kapcsolódik be, mely Pro Mihály boldoggá avatását kívánta elérni.¹⁰

Tűzvonalban címmel hasonló témájú, de jóval részletesebb beszámoló jelent meg az 1930-as években. A könyvet eredetileg Montreálban franciául adták ki, később aztán számos nyelvre, így angolra, hollandra, németre, olaszra, spanyolra, portugálra, lengyelre, szlovénra és magyarra is lefordították. Magyarországon két kiadást ért meg.

Gömöri Berta *A mexikói hősök* című ifjúsági színdarabját iskolák amatőr színjátszó-köreinek szánta. A hátsó borítón a következő ismertetést olvashatjuk:

Calles rémuralmának napjait tárja elének ez a színmű, bájos jelenetekkel tompítva a tényeken alapuló történet borzalmait. Szereplői csaknem kizárólag fiatal lányok. Callesnek, az istentelen mexikói elnöknek nagyobbik leánya, Lenóra, apja nyomdokain haladva, gyűlöli a keresztényeket. A fiatalabb leány, Teréz, ellenben buzgó katolikus. Egy vértanú-család árváihoz készül, hogy páter Pro, a buzgó szerzetes bemutatandó miséjén részt vegyen. Lenóra megtérést színlelve megtudja a titkot, s a házat elárasztja katonákkal. Páter Pro elmenekül, a gyermekeket azonban letartóztatják. Mivel hősieken kitaranak vallásuk mellett, kivégzik az ártatlanokat. Maga Calles leánya is velük hal meg, ajkán Krisztusnak, a királynak nevével. A színdarabot élőképp zárja le, amelyben a mexikói hősöket mint megdicsőült szenteket látjuk viszont.¹¹

¹⁰ Ez végül 1988-ra sikerült.

¹¹ GÖMÖRI 1931, hátsó borító.

Mint az összefoglalóból kiderül, Plutarco Elías Calles, a korabeli mexikói elnök a darab szereplője. Az elnök személyét és politikáját a szerző a műben nyíltan bírálta és támadta.

Zsámár Jenő *A mexikói vérfürdő* című munkája *A Szív* katolikus heti értesítőben megjelent cikkek gyűjteménye; kiadását maga az újság finanszírozta. Bár az írás alapján akár kétségbeejtőnek is találhatnánk a mexikói helyzetet, a szerző számára nem volt kérdéses a konfliktus végkimenetele. A következő mondattal zárta könyvét: Az egyház győzni fog!

EGYÉB REAKCIÓK

A hírek mellett s részben a hírek eredményeképp, tiltakozó akciók szerveződtek. Ezek eleinte nemzetközi kampányokba kapcsolódtak be. A pápa utasításait követve 1926. augusztus 1-jén például minden katolikus templomban imádkoztak a mexikói hívekért, s a pap a mise keretében ismertette az aktuális mexikói helyzetet.¹² 1927-ben Advent harmadik vasárnapja mexikói napnak nyilvánított, és a világ kongreganistái közös szentáldozásukat a mexikói üldözöttekért ajánlották fel.¹³ Azonban kétségkívül 1928 első hónapjai bizonyultak a legeseménydúsabbaknak. A pesti Vigadónál 1928. február 19-én megrendezett tiltakozó nagygyűlésen több ezren vettek részt.¹⁴ Az egyházi és politikai élet olyan kiemelkedő személyiségei mondtak itt beszédet, mint Serédi Jusztinián hercegprímás, Dr. Krüger Aladár országgyűlési képviselő, Haller István volt miniszter, gróf Apponyi Albert, és a XX. századi magyarországi katolicizmus kiemelkedő személyisége, egyúttal jelen tanulmány központi alakja, Bangha Béla. A gyűlés követelte, hogy a magyar kormány a Népszövetségnél tegyen lépéseket. Három nappal később a sajtóapostolnak is titulált Bangha a régi Országházban vetítőképes előadást tartott a *cristero*-felkelésről, amit a nagy érdeklődésre való tekintettel március 22-én megismételt.¹⁵

1928-ban a *cristero*-felkelés – ha csak rövid időre is – bekerült a magyar politikai életbe. 1928. április 30-án Győr-Moson-Pozsony megye közgyűlési határozatban követelte a magyar kormány közbenjárását a Népszövetségnél. Felhívásukat a többi megyének és törvényhatósági városnak is eljuttatták.

¹² Imádkozzunk az üldözöttekért!, *A Szív*, XI. évf. 48. szám, 1926. július 31., 1.

¹³ Mexikói nap, *A Szív*, XIII. évf. 9. szám, 1927. október 29., 5.

¹⁴ A mexikói vallásüldözés az egész emberiséget érdekli, *Pesti Hírlap*, L. évf. 42. szám, 1928. február 21., 8. és A Népszövetség beavatkozását követelték a magyar katolikusok a mexikói üldözés ellen tiltakozó gyűlésükön, *Új Nemzedék*, X. évf. 42. szám, 1928. február 21., 5.

¹⁵ Előadás Mexikóról, *A Szív*, XIII. évf. 25. szám, 1928. február 18., 5; Vetítőképes előadás Mexikóról, uo. 27. szám, 1928. március 3., 5.

Győr-Moson-Pozsony megyét beleszámítva a 25-ből összesen 16 megye, és a 10-ből 4 törvényhatósági város támogatta a kezdeményezést. A meglepő érdeklődés valószínűleg azzal magyarázható, hogy az 1927-es olasz–magyar szerződést követően többen gondolták úgy, hogy az országnak érdemes lenne a világpolitikai színtérre kilépni. A Népszövetség előtti tiltakozás részben tehát a mexikói katolikusok ügyét szolgálta volna, részben viszont azt volt hivatott bizonyítani, hogy Magyarországnak a nemzetközi porondon is lehetnek kezdeményezései, s ezeket keresztül is tudja vinni. A megyék 64 és a törvényhatósági városok 40 százaléka által támogatott feliratot végül megküldték a magyar országgyűlésnek. A felsőház esetében a kezdeményezés plenáris ülés elé került 1929. február 14-én, és Huszár Károly volt miniszterelnök¹⁶ mondott mellette beszédet. Végetetül az a javaslat került elfogadásra, amely felszólította a magyar külügyminisztert – Walko Lajost –, hogy adjon hangot a felsőház tiltakozásának, alkalmas időben és módon. Ez a határozat különbözött a megyék által megfogalmazott eredeti elképzelésektől. Nem szerepel benne például a Népszövetség, hiszen a felsőház tisztában lehetett azzal, hogy Magyarország sikeres fellépésének esélyei nagyon csekélyek. Mindenesetre nyitva hagyták az utat ez előtt a lehetőség előtt is, mikor a tiltakozás formáját, s ezáltal természetesen a felelősséget is, a külügyminiszterre ruházták. Az események fonala itt megszakad. A felsőház határozata ugyanis 1929 februárjában született, a *cristero*-felkelés azonban már ez év júniusában véget ért. A mexikói kérdés így lekerült a napirendről.¹⁷

Több, a mexikói konfliktussal kapcsolatos munka azonban ekkor, vagy csak ezután jelent meg Magyarországon, köztük a *Guadalupe* című regény. Ez magyarázható azzal, hogy a könyvek elkészítéséhez és kiadásához idő kellett; azzal, hogy továbbra is érdeklődés mutatkozott Mexikó iránt, illetve hogy a magyarországi reakció csak részben kötődött Mexikóhoz. Az egyház védelmében, a katolikus egység előmozdítása érdekében készültek az említett írások; a mexikói eseményeket elemezték és magyarázták, de a mexikói történelem ürügyével megpróbálták helyi ügyekben is véleményt nyilvánítani és befolyást gyakorolni. „A mexikói helyzet tanulsággal szolgál minden katolikusként. Mutatja, hogy hová fejlődnek az események, ha a katolicizmus nem szervezkedik, hanem átengedi a vezetést.”¹⁸ A magyar katolikus egyháznak már volt egy igen keserves tapasztalata a Tanácsköztársaság idején. Talán ezért is kísért a *cristero*-felkelést fokozott érdeklődés a magyar egyházi körök

¹⁶ 1882–1941. Keresztényszocialista politikus. Oktatási miniszter, 1919 novembere és 1920 márciusa közt miniszterelnök.

¹⁷ Részletesebben ld. SZENTE-VARGA 2002, 119–135; SZENTE-VARGA 2012.

¹⁸ A mexikói küzdelmek háttéréből *A Szív*, XII. évf. 13. szám, 1926. november 27., 1.

részéről. Nem volt mellékes az sem, hogy a mexikói események a magyar katolikus hívők megerősítésére és újak megnyerésére, illetve a sajtó, kiváltképp a nem katolikus sajtó kritikájára is kiválóan bizonyulhattak.

DÉL KERESZTJE ALATT

Pár évvel a *Guadalupe* megjelenése után Bangha Béla személyesen is járt Latin-Amerikában. Argentínában, Uruguayban és Brazíliában tett missziós körútja tapasztalatait és élményeit a *Dél keresztje alatt* kötetben foglalta össze.

[Bangha Bélát] még utazásaiban is elsősorban a világnézetek sorsa és a kereszténység ügye érdekelte, [...] az örök emberi lélek villódzásai, a kultúra állapota, a világnézeti fordulók nagy eseményei s az a szerep, amelyet az illető ország a keresztény közéleti küzdelmekben az adott pillanatban elfoglal.¹⁹

Hogy gondolatait minél több olvasóval oszthassa meg, s hogy írása vonzó és változatos legyen, a szerző a felkeresett dél-amerikai helyszínekről – elsősorban a fővárosokról – színes leírásokat készített és illesztett be útinaplójába. Ezeket sajtó fényképfelvételeivel egészítette ki és tette élvezetesebbé.

A csodák csodája azonban csak Rio de Janeirónál kezdődik.

Már száz kilométerrel előbb a tengerpart hihetetlenül változatos, fantasztikus formákat ölt. Itt is, ott is meredek, cukorsüveg alakú hegyecske mered ki minden átmenet nélkül a tengerből, előbb csak egy, aztán itt is kettő, ott is három és végül tucatjai ezeknek a tündéri változatosságú, hihetetlen formájú szigeteknek.

Rio kikötője maga már valóságos labirintusa a szigeteknek, a vízből kiemelkedő, zölddel koszorúzott sziklaóriásoknak. Vagy háromszáz sziget pazar rózsafüzére sorakozik itt egymás köré. Mintha valami kozmikus óriás járt volna valamikor, a föld kialakulásának idején errefelé s pazar jókedvében egy Kárpátokra való sziklát és hegytömböt hányt-vetett volna szét maga körül a vízben. S már fel is tűnik Rio de Janeiro csodája: a Pão de Assúcar (Cukorsüveghegy) [...]

Néhány fordulás még a szigetek közt s a leszálló szürkületben kitérül előttünk miliónyi fénylővilágával a világ legszebb és leggyönyörűségesebben fekvő kikötővárosa, Rio de Janeiro. A rettenetes nagyságú déli köztársaság hatalmas fővárosa. Magasan a város felett az egyik hegyen a néhány éve ott felállított Krisztus-szobor. Az Üdvözítő két karját kitarja a város és az ország fölé. A szobor 40 méter magas, éjjel kivilágítják.

¹⁹ NYISZTOR 1941, 318.

Amint egyre közelebb bontakozik ki előttünk Rio, az óceán e legfelségesebb tündére, csendesen megállapíthatjuk magunkban, hogy nem járt itt az, akitől a mondás származik: „Nápolyt kell látni s aztán meghalni.” Nápoly, Konstantinápoly: szerény kis látványosságok Rióhoz képest.²⁰

Nem írom le Rio szépségeit újra. Természet és művészet a legszebbet adta össze, amivel rendelkezik, hogy ezt a paradicsomi csodát megalkossa. [...] Olyan álomszerűnek tűnik föl, hogy Rióban is lehet élni: születni, dolgozni, örülni és – meghalni. Vagy itt talán meg sem halnak az emberek?²¹

Az argentin főváros nem tetszett annyira a jezsuita páternek. Materialistábbnak, kevésbé élhetőnek festette le, mint Riót.

Buenos Aires az újvilág déli felének kétségtelenül nemcsak legnagyobb, hanem egyben leggazdagabb, legtörekvőbb, legamerikiasabb városa. 185 km²-nyi földdarabon terül el s külvárosaival együtt csaknem 21/2 millióra tehető a lakosainak száma. Évtizedek alatt fejlődött mammutvárossá. [...] Fiatal város, az amerikai rohanás felfokozott ütemének központja. A hirtelen fejlődés, a pézó láza a kamaszos nyughatatlanság bélyegét nyomta rá. Hihetetlen zaj, izgás-mozgás, ideges, kapkodó száguldás mindenfelé. Egyre újabb forgalmi eszközöket állítanak be, egyre újabb városrészeket és külvárosokat nyitnak meg... Nem győzik aszfalttal és közművekkel. Innen aztán a befejezetlenség minden jele mindenfelé, míhelyt az ember a régebbi városrészekből kijebb kerül.²²

A könyvben található fényképeknek nemcsak kiegészítő, turisztikai szerepük van – bár ez sem elhanyagolható –, hanem segítségükkel a szerző dokumentál is. Tisztában volt azzal, s a migráció természetes részének tekintette, hogy a dél-amerikai magyar közösségek idővel beolvadnak és eltűnnek majd. Beleértve azokat a csoportokat, amelyekhez ő 1933-ban eljuthatott. A szétesésüket nem akadályozhatta meg, de tollal és kamerával „pillanatfelvételt” készített róluk, az utókornak.

Az argentinai magyarság számát 40-45 ezerre, közülük a fővárosiakét 10-15 ezerre becsülte. Utóbbiak elsősorban Piñeyro, Valentino Alsina, Doc Sud és Wilde külvárosi negyedekben éltek. „Nagyobb magyar telepek vannak azonkívül Rosarióban [Saladillo városrészben], Santa Fében, Bahia Blancában, a misionesi Corpusban, a chacói Villa Angela és a Buenos Aires tartományhoz

²⁰ BANGHA 1934, 62–63.

²¹ BANGHA 1934, 228–229.

²² BANGHA 1934, 87.

tartozó Leguizamón földművestelepein.”²³ A lakók főleg az első világháború után, az elcsatolt területekről érkeztek. „A városok magyarsága részben értelmiségi pályákon él, részben gyári vagy kikötői munkás.”²⁴

Latin-Amerikán belül a legtöbb magyar Brazíliában élt. Már csak ezért is meglepő, hogy Bangha Béla könyvében a brazíliai magyarság leírása jóval rövidebb, mint az Argentínában élő magyaroké, s hogy mindössze a São Pauló-i közösségre (Vila Anastacio városrész), illetve a São Paulo államban található Árpádfalvára és Boldogasszonyfalvára tért ki a szerző. Utóbbiakról többek között így ír:

...Sorocabana vasút, amely keletről nyugatnak úgy szeli át az egész São Paulo államot, mintha a régi Magyarországon, mondjuk, Marosvásárhelytől Pozsonyig hegyen, erdőn, vízen keresztül egyenes vonalban építettek volna vasutat. A lazán és hanyagul fektetett sínek São Paulo várostól egészen a Paranáy folyóig és Mattogrosso államig szaladnak végig az országon. Bent, egészen messze, már csak valami 10 kilométerre az államhatártól tíz évvel ezelőtt magyarok telepedtek meg nagyobb számban s telepüket Árpádfalvának – Colonia Arpad – nevezték el. Innen vagy 80 kilométerrel dél felé egy másik telep is létesült: Boldogasszonyfalva. Ennek az utóbbinak az az érdekessége, hogy csaknem kizárólag csángók és székelyek lakják. [...] Végre másnap megérkezünk. „Colonia Arpad” van kiírva egy két vasrúdon függő táblára. Állomásnak, vasúti őrnök nyoma sincs. Egy magyar iskolás leánykára van bízva a zöld zászló kezelése: ha azzal int, megáll a vonat. Mert Colonia Arpad még csak feltételes megálló. Itt lakik vagy 1500 magyar és néhány száz tót, csupa őserdőirtó földműves-telepes.²⁵

Nem említi viszont más magyar településeket, mint például Rákóczi-falva, Mátyáskirályfalva, Szentimrefalva vagy Szentistvánkirályfalva (szintén São Paulo államból) vagy Bocskaitelep és Bethlenfalva (Paraná államban).²⁶ Nemcsak a magyar közösségek ismertetése, hanem az országleírások között is jelentős mennyiségbeli különbségeket találhatunk. Argentínával nagyjából száz oldalon foglalkozik a szerző, míg Brazíliára ennek csak a fele jutott. A megoldás Nyisztor Zoltán, Bangha Béla életrajzában található. Kiderül belőle, hogy a páttert a missziós körút fizikailag annyira megviselte, hogy a brazíliai utat meg kellett szakítani, s a tervezettnél hamarabb hazatérni. Rossz egészségi

²³ BANGHA 1934, 83.

²⁴ BANGHA 1934, 83.

²⁵ BANGHA 1934, 212–213.

²⁶ A magyar településekre ld. még SZILÁGYI 2009, 105. A brazíliai magyar közösségekről ld. még ÖRY KOVÁCS 2010 és PONGRÁCZ 2008.

állapota ellenére Bangha szinte azonnal sajtó alá rendezte dél-amerikai írását, amely 1934-ben *Dél keresztje alatt* címmel meg is jelent. Nem sokkal később a páternél leukémiát diagnosztizáltak.

ZÁRSZÓ

Bangha Béla vonzalmát Latin-Amerika iránt csak részben magyarázhatjuk a kor eseményeivel, mint például a *cristero*-felkelés. Nagyon érdekelte a kereszténységnek a szubkontinens történelmében játszott szerepe, s különösen saját rendjének, a jezsuitáknak latin-amerikai tevékenysége. Latin-Amerika történetét – rendkívül elfogult módon, tegyük hozzá – az európai hódítástól számította. „[...] itt minden civilizációt a kereszténység teremtett meg”, írta.²⁷ A szubkontinens azonban nemcsak a múlt, hanem a jövő miatt is izgalmasnak bizonyult számára. „Délamerika az egyetlen kontinens, amely csaknem száz százalékban katolikus, és amely épp ezért a jövő szempontjából is a katolicizmusnak egyik legszebb ígérete”, vélte.²⁸

Bangha Béla az írott médium számos területén, különböző műfajokban próbálta ki magát. Alapvető célja azonban ugyanaz volt, akár regényt írt, akár útleírást; akár Latin-Amerikába vitte olvasóját, akár nem. A leghatásosabb eszközöket kereste, hogy a magyar katolikusokat hitükben megerősítse, illetve számukat gyarapítsa.

IRODALOM

- [BANGHA Béla]: *Guadalupe*. Pallas, Budapest, [1929].
- BANGHA Béla: *Dél keresztje alatt. Feljegyzések egy délamerikai missió körülről*. Pázmány Péter Irodalmi Társaság, Budapest, 1934.
- DRAGON, Antonio: *Tűzvonalba. P. Pro S. J. élete*. Manréza, Budapest, 1936 és 1937.
- GÖMÖRI Berta: *A mexikói hősök. Gyermekekről öt felvonásban*. Szalézi Művek, Rákospalota, 1931.
- INCZE, Stefan: *Płomień Meksyku: (Guadalupe): powieść na tle prześladowań religijnych w Meksyku*. Katolicki Ośrodek Wydawniczy "Veritas", London, 1958.

²⁷ BANGHA 1934, 10.

²⁸ BANGHA 1934, 15.

- INCZE, Stefan: *Płomień Meksyku*. Wydawnictwo Misjonarzy Klaretynów: Veritas, Varsó–London, 1991.
- INCZE, Stefan: *Cristeros. Miłość i Krzyż*. Wydawnictwo AA, Kraków–Dębogóra, 2013.
- NYISZTOR Zoltán: *Bangha Béla élete és műve*. Pázmány Péter Irodalmi Társaság, Budapest, 1941.
- ŐRY KOVÁCS Katalin: *A Jaraguá do Sul-i magyar kolónia: identitás és történelem*. SZTE, Szeged, 2010.
- P. Pro Mihály S. J. és három társa. *Mexikói vértanúk*. Budapest, Korda Rt, 1928. *Pesti Hírlap*, napilap
- PONGRÁCZ Attila: *A São Pauló-i magyarság, 1945–1990*. SZTE, Szeged, 2008.
- SZENTE-VARGA MÓNIKA: El reflejo de la primera guerra cristera de México en Hungría. *Acta Hispanica*, VII. évf. 2002, 119–135.
- SZENTE-VARGA MÓNIKA: *A gólya és a kolibri. Magyarország és Mexikó kapcsolatai a XIX. századtól napjainkig*. Áron, Budapest, 2012.
- SZILÁGYI Ágnes Judit: *Metszéspontok. Tanulmányok a portugál és brazil történelemből*. SZTE, Szeged, 2009.
- A Szív*, jezsuita folyóirat
- Új Nemzedék*, napilap
- ZSÁMÁR Jenő: *A mexikói vérfürdő. Viva Cristo Rey! A Szív*, Budapest, 1928.